

Josep Tió

Jocs de consciència fonològica

*Pàgines de mostra
de la GUIA DIDÀCTICA
i del LLIBRE DE MATERIALS*

Il·lustracions de Joan Subirana

Edicions l'Àlber

Índex

Introducció	5
Índex de continguts i de destinataris	9
Llista alfabètica del vocabulari treballat	12
Llista inversa del vocabulari treballat	17
Classificació del vocabulari segons el nombre de síl·labes	20
Classificació del vocabulari segons el nombre de grafies	23
Classificació del vocabulari segons els fonemes medials	26
Classificació del vocabulari segons les vocals tòniques	32
Bibliografia	35
Instruccions dels jocs	
Jocs de rimes	
1.- Els rodolins escapçats	38
2.- Joc de memòria de rodolins	40
3.- La mona dels rodolins	41
4.- Pilots de rodolins	42
5.- El quinto dels rodolins	43
6.- El burro dels rodolins	45
7.- Les famílies de rodolins	47
Jocs de recomptes	
8.- El nom no fa la cosa	48
9.- L'escala	49
10.- Joc del l'oca	50
11.- El dòmino	51
12.- El 36 de les síl·labes	53
13.- La cadena	54
14.- El dau	55
Jocs de percepció de sons	
15.- La cadena de les consonants	56
16.- El 36 dels sons	57
17.- Què hi posarem?	59
18.- L'oca dels sons	61
19.- On és en Quel?	62
20.- Les balances	65
21.- La roda de la fira	66
22.- El tren de la bruixa	67
Jocs de manipulació de formes orals i escrites	
23.- Les paraules bessones	69
24.- De lletra en lletra	73
25.- El joc de memòria	78
26.- Un, dos, tres, això no vol dir res!	79
27.- Les estisores	81
28.- On s'amaga?	83
29.- De quatre en quatre	84
Annex fotocopiable 1	
Cartó del joc 5 - El quinto dels rodolins	86
Abecedari del joc 23 - Les paraules bessones	87
Targes del joc 23 - Les paraules bessones	88
Abecedari del joc 24 - De lletra en lletra	89
Plafons del joc 24 - De lletra en lletra	90

Annex fotocopiable 2 : activitats individuals de repàs i de reforç	
Activitats de rimes92
Activitats de recomptes104
Activitats de percepció de sons116
Activitats de manipulació de formes orals i escrites128

Introducció

Objectius i destinataris

Jocs de consciència fonològica és un material destinat a treballar per mitjà del joc algunes habilitats lingüístiques que són fonamentals en l'aprenentatge de la llengua escrita.

Parteix d'un requisit bàsic, que és el domini del vocabulari utilitzat en els jocs, i té dos objectius essencials:

- facilitar l'anàlisi de l'estructura sonora de les paraules
- relacionar l'estructura sonora de la llengua oral amb l'estructura gràfica de la llengua escrita

La lectoescriptura reclama la presència simultània de dos conjunts d'habilitats específiques: les habilitats *visuals*, necessàries per a la decodificació de les grafies (moviment ocular, camp de visió, fixacions...), i les habilitats *fonètiques*, necessàries per a la codificació dels sons en grafies (memòria auditiva, discriminació de sons, habilitat en la producció fonètica...) Els mètodes d'ensenyament de la lectoescriptura s'han decantat tradicionalment per un d'aquests dos conjunts d'habilitats: els mètodes analítics ho han fet sobretot per les habilitats fonètiques, i els mètodes sintètics o globals ho han fet sobretot per les habilitats visuals.

La *consciència fonològica* és, de fet, el nom nou que donem ara a un instrument antic: la reflexió sobre la pronunciació. Incideix especialment en els mètodes analítics, d'una llarga tradició a Catalunya, però és imprescindible en l'aprenentatge i la pràctica de l'escriptura, sigui quin sigui el mètode d'ensenyament utilitzat per a l'aprenentatge lector.

La *consciència fonològica*, o reflexió sobre la pronunciació, forma part de la consciència lingüística general que constitueix una de les bases del currículum escolar de la llengua. Té com a objectiu descontextualitzar les paraules, observar com funcionen i analitzar les relacions entre forma i significat. Els infants han de posar les paraules a sota del microscopi i adonar-se que el seu significat es modifica radicalment si es canvia un so per un altre (nas/gas), si s'intercanvia la posició dels sons (arc/car) o de les lletres (pare/pera), o si s'elimina o s'hi afegeix un so (ulleres/culleres).

Els destinataris principals d'aquests jocs són els infants que estan immersos en l'aprenentatge de la llengua escrita. Tot i que el gruix del material va adreçat sobretot a l'alumnat de Cicle Inicial, hi ha força jocs adequats per a P5 i alguns, fins i tot, per a P4; i molts també poden ajudar a fer més sòlida la reflexió lingüística a alumnes més grans, de cicle Mitjà o Superior.

Hi ha uns altres destinataris als quals pot resultar útil aquest material: són els alumnes nouvinguts o els que, per causes diverses, tenen un domini de la llengua irregular o poc consolidat. El fet que els jocs siguin molt pautats i que estiguin construïts sobre un vocabulari molt funcional i bàsic els pot ajudar a adquirir o consolidar un coneixement de la llengua mínim, com a pas previ imprescindible per a qualsevol reflexió lingüística.

El joc ha estat sempre un canalitzador important de tots els aprenentatges, i d'una forma especial de l'aprenentatge lingüístic. S'aprèn a parlar jugant, i jugant s'aprofundeix en el domini del llenguatge. En el joc l'esforç esdevé imperceptible per al juga-

dor perquè queda a bastament compensat pel plaer de jugar; però l'esforç hi és, i totes les facultats del jugador estan en tensió: la memòria, la precisió, la sincronia entre el moviment i la paraula, l'atenció, l'acceptació dels codis, la voluntat de participar... És a dir, tot allò que duu a aprendre, tot allò que necessitem per aprendre. Els aprenentatges adquirits en el joc són naturals, profunds, indelebles. Per això hem utilitzat en aquest material la creació i l'adaptació de jocs com a recurs didàctic per facilitar la reflexió fonològica.

Descripció dels materials

Guia didàctica : és aquest llibre que tens a les mans. Conté:

- Llistes de tot el vocabulari treballat (llista alfabètica, llista inversa, llistes per nombre de síl·labes i de grafies, etc.)
- Instruccions de funcionament de cadascun dels jocs (nombre de jugadors, objectius, materials necessaris, procediment del joc, observacions particulars)
- Annex amb materials que han de ser fotocopiats per poder jugar a alguns jocs (cartrons del *quinto*, etc.)
- Annex d'activitats individuals de repàs i reforç (fotocopiables)

Bloc de materials : és el volum que acompanya la *Guia didàctica*. El relligat és encolat per poder-ne arrencar els fulls fàcilment a fi de plastificar-los i retallar-ne les peces (dibuixos, etiquetes, taulers, daus, etc.) Conté:

- Taulers dels jocs, daus per muntar i altres materials col·lectius
- Cartes d'imatges i etiquetes de paraules

Observacions per a l'ús del bloc de materials

Abans de jugar:

- És recomanable d'arrancar els fulls, plastificar-los i després guillotinar-ne les cartes, les etiquetes, etc. En cas de taulers que ocupin un A3 (és a dir, dos fulls) la millor opció és primer ajuntar els dos fulls i després plastificar tot el tauler si tenim la possibilitat de plastificar A3.
- Convé tenir ben classificats tots els elements de cada joc. Encara que cada peça porta el número del joc al qual pertany, és preferible que no es barregin els components de diversos jocs.
- D'alguns materials se'n necessiten diversos exemplars (cas, per ex., dels cartrons de joc del *quinto*). És recomanable de tenir-los fotocopiats i plastificats.
- Convé pensar quins i quants jugadors hi jugaran, i si el joc s'adequa a les seves possibilitats. Les especificacions que es donen sobre el nombre de jugadors o la seva edat inicial són només indicatives, i poden variar molt en funció del grau de maduresa de cadascú, del domini previ de la llengua, del treball escolar fet, etc.

Durant el joc:

- Ens hem d'assegurar que els jugadors interpreten adequadament les imatges. En alguns jocs ja hi ha algunes instruccions per fer aquest primer pas, que pot consistir sovint en un simple comentari amb el grup de jugadors de cadascuna de les imatges, i que es pot reforçar amb algun joc molt simple (tipus *joc de memòria* o *el quinto*). Si la comprensió s'assegura d'entrada, els jugadors assaboriran molt més el joc i faran una pràctica lingüística molt més planera.
- Un personatge important en cada grup és el *conductor de joc*. En la majoria de jocs pot anar variant, pot ser un jugador més que té la missió de conduir el joc, repartir els materials, comprovar la correcció si és possible... En alguns jocs, i especialment en alguns grups, serà imprescindible que el conductor de joc sigui el mestre o la mestra.
- És molt important adquirir l'hàbit de la correcció en l'expressió. Hem de tendir a no acceptar respostes imprecises, inexactes o dites en una altra llengua.
- És recomanable de jugar diverses vegades a un mateix joc durant una sessió, i de tornar-hi a jugar de tant en tant, a fi de refrescar la mecànica del joc i d'aprofundir en el domini del vocabulari. Però com que els jugadors sempre solen preferir jugar als jocs a què ja han jugat alguna vegada, caldrà tenir cura a anar introduint els jocs nous i no jugar sempre als mateixos.

Després del joc:

- L'annex *Activitats individuals de repàs i reforç* conté 48 exercicis fotocopiables de diferent grau de dificultat. S'hi treballen els quatre apartats (rimes, recomptes, percepció de sons, relació amb l'escriptura) amb 12 activitats per a cadascun. És un material utilitzable en qualsevol moment del procés d'aprenentatge, però seria preferible que les activitats es fessin després d'haver treballat oralment durant els jocs. També és recomanable que aquestes activitats escrites generin una nova activitat oral després de ser fetes.

L'adaptabilitat dels jocs:

- La majoria de jocs es poden simplificar i ser útils per a nens i nenes més petits o per a alumnes amb més dificultats només reduint la quantitat de cartes o de material amb què es juga.
- Les llistes de la *Guia didàctica* permeten múltiples agrupacions noves de les imatges existents de cara a treballar altres jocs no previstos i amb finalitats diferents. Es poden triar les imatges necessàries per adaptar-nos a les dificultats observades en alumnes amb necessitats específiques, o bé en alumnes que procedeixen d'una mateixa llengua que té unes característiques contrastives respecte del català no treballades en els jocs originals.
- Els professors i les professores hauran de tenir en compte les formes pròpies del català de l'àrea geogràfica de residència. En els casos en què el material dibuixat no s'hi ajusti, caldrà substituir-lo, o bé excloure'l o bé, si no hi ha cap més solució, explicar als jugadors què passa amb aquesta paraula concreta.

Altres material d'Edicions l'Àlber per jugar amb la consciència fonològica

Edicions l'Àlber té diverses publicacions que contenen material gràfic (dibuixos, fotografies) que permet ampliar el ventall de recursos per treballar la consciència fonològica mitjançant el joc. Són els següents:

- *Jocs de lèxic i expressió* i *Jocs d'ortografia*. Són dos materials de la mateixa sèrie que els *Jocs de consciència fonològica*.
- *Tallers de llenguatge*. Contenen també molts jocs, i totes les imatges són fotografies.
- Les sèries de materials *Racones de treball oral a parvulari* i *Sons entremaliats* contenen també moltes imatges i moltes activitats lúdiques.

Índex de continguts i de destinataris

ORDRE	NOM DEL JOC	NOMBRE DE JUGADORS	EDAT INICIAL	OBJECTIUS	MATERIALS
1	Els rodolins escapçats	4-5	4-5	Percebre la rima entre dues paraules	20 cartes amb dibuixos i 20 targetes amb rodolins incomplets (que es completen amb els noms de les 20 cartes). Hi ha una ampliació amb 20 cartes i 20 rodolins incomplets més.
2	Joc de memòria de rodolins	4-6	5	Percebre la rima entre dues paraules	40 cartes dibuixades que formen 20 parelles de rimes.
3	La mona dels rodolins	4-6	5	Percebre la rima entre dues paraules	30 cartes dibuixades que formen 15 parelles de rimes.
4	Pilots de rodolins	4-6	5	Percebre la rima entre dues paraules	30 cartes dibuixades que formen 10 blocs de rimes (amb tres imatges cada bloc)
5	El quinto dels rodolins	4-gran grup	5	Percebre la rima entre dues paraules	40 cartes dibuixades (10 blocs de rimes amb 4 imatges a cada bloc). 40 targetes escrites amb els blocs de rimes (per extreure de la bossa) Un targetó de joc buit per a cada jugador. 6 fitxes per a cada jugador. Una bossa per a les targetes.
6	El burro dels rodolins	4	6	Percebre la rima entre dues paraules	16 cartes dibuixades corresponents a 4 blocs de rimes (amb 4 imatges a cada bloc). Aquestes cartes poden ser escollides d'entre totes les cartes dels jocs anteriors.
7	Les famílies dels rodolins	4-6	6	Percebre la rima entre dues paraules	36 cartes dibuixades corresponents a 6 blocs de rimes (amb sis imatges a cada bloc). 6 cartons, cadascun amb les imatges reduïdes d'un dels blocs.
8	El nom no fa la cosa	4-gran grup	4-5	Adonar-se que hi ha paraules llargues i paraules curtes, i que aquesta longitud no té res a veure amb la grandària dels significats.	1 plafó amb un quadre de doble entrada. Dos daus, un per a la llargada de les paraules i un altre per a la grandària de les coses. 30 cartes dibuixades.
9	L'escala	3-6	5	Saber comptar les síl·labes d'una paraula	Un tauler de joc. Fitxes de colors per a cada jugador. 40 cartes dibuixades.
10	Joc de l'oca	4	6	Saber comptar les síl·labes d'una paraula	Un tauler de joc amb dibuixos a les caselles. 39 cartes dibuixades. Fitxes de colors per a cada jugador.
11	El dòmino	4	7-8	Saber comptar les síl·labes o els sons d'una paraula	Un dòmino de 15 fitxes per al recompte de síl·labes. Un altre dòmino de 15 fitxes per al recompte de sons.
12	El 36 de les síl·labes	3-4	5	Saber comptar les síl·labes d'una paraula	Un dau preparat. Fitxes de colors per als jugadors. Un tauler de joc preparat amb 36 imatges.
13	La cadena	3-6	5-6	Saber comptar les síl·labes d'una paraula	30 cartes dibuixades.
14	El dau	3-6	5-6	Saber comptar les síl·labes d'una paraula	Un dau amb cinc paraules dibuixades. 30 cartes dibuixades.
15	La cadena de les consonants	3-6	5	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	<i>Variant 1:</i> 30 cartes amb dibuixos agrupables en 5 blocs (amb 6 dibuixos cadascun que comencen amb el mateix so). <i>Variant 2:</i> 30 cartes amb dibuixos agrupables en 5 blocs (amb 6 dibuixos cadascun que acaben en el mateix so).

ORDRE	NOM DEL JOC	NOMBRE DE JUGADORS	EDAT INICIAL	OBJECTIUS	MATERIALS
16	El 36 dels sons	3-4	5	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Plafó amb 36 imatges + dau amb els símbols dels sons + fitxes de colors per a cada jugador (Hi ha tres plafons corresponents a tres variants: dos treballen sons inicials i un treballa sons finals).
17	Què hi posarem?	3-6	6	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Un plafó + símbols dels sons que es vol treballar + cartes d'imatges. El material conté 10 blocs de 10 cartes cadascun començades pel mateix so. El mestre ha de triar els sons que vol treballar i seleccionar les cartes adients.
18	L'oca dels sons	4	6	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Un dau preparat + una tarja amb les instruccions de les caselles específiques + un tauler de l'oca amb 35 dibuixos, tots començats per una de les 6 oclusives.
19	On és en Quel?	3-6	5	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Tauler amb molts dibuixos + diversos daus (que contenen els símbols dels sons que es volen treballar)
20	Les balances	4-6	7-8	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Tauler de joc + símbols dels sons + 8 jòquers + 56 cartes dibuixades (7 blocs de 8 cartes cadascun; els mots de cada bloc tenen la mateixa vocal tònica, i la meitat són en mots aguts i l'altra meitat en mots plans).
21	La roda de la fira	4-6	6-7	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Tauler de joc + símbols dels sons + 8 jòquers + 80 cartes dibuixades (10 blocs de 8 cartes cadascun; 4 mots de cada bloc comencen en la mateixa consonant, i els altres 4 hi acaben).
22	El tren de la bruixa	4-6	6-7	Percebre els sons que hi ha en unes posicions concretes de les paraules.	Tauler de joc + símbols dels sons + 10 jòquers + 120 cartes dibuixades (10 blocs de 12 cartes cadascun; 4 mots de cada bloc comencen en la mateixa consonant, 4 més la tenen en posició medial i els altres 4 hi acaben).
23	Les paraules bessones	individual petit grup gran grup	5	Prendre consciència que una variació de so sol correspondre a variacions de sentit i d'escriptura.	1 full de lletres de confegir + targetes buides per omplir + 42 parelles de paraules dibuixables + etiquetes de les 84 paraules anteriors + dibuixos de les 84 paraules anteriors + 35 dibuixos complementaris
24	De lletra en lletra	individual petit grup gran grup	5	Treballar les transformacions d'una paraula en una altra per mitjà de successius canvis d'un sol element cadascun.	1 full de lletres de confegir + targetes buides per omplir + 10 sèries amb sis paraules dibuixables cadascuna + etiquetes de les 60 paraules anteriors + dibuixos de les 60 paraules anteriors + 27 sèries amb 6 paraules escrites cadascuna
25	El joc de memòria	4-6	6-7	Relacionar anagrames (paraules que s'escriuen amb les mateixes lletres).	20 etiquetes amb 10 parells d'anagrames + 16 dibuixos amb 8 parells d'anagrames.
26	Un, dos, tres, això no vol dir res!	4-6	7	Llegir comprensivament per tal de descobrir la pseudoparaula infiltrada en una sèrie.	<i>Sèrie verda:</i> 24 targetes amb sèries de 3 paraules. <i>Sèrie vermella:</i> 24 targetes amb sèries de 4 paraules. A cada sèrie hi ha una pseudoparaula que cal localitzar.
27	Les estisores	4-6	7	Manipular paraules per descobrir noves paraules.	1 plafó + 4 blocs de 20 dibuixos cadascun. A cada bloc hi ha deu parells de paraules, i a cada parell una paraula es pot transformar en l'altra amb la simple eliminació del so o sons inicials o finals.

ORDRE	NOM DEL JOC	NOMBRE DE JUGADORS	EDAT INICIAL	OBJECTIUS	MATERIALS
28	On s'amaga?	4	6	Trobar paraules amagades en altres paraules.	14 dibuixos de monosíl·labs + 14 etiquetes de mots polisíl·labs que contenen el monosíl·lab.
29	De quatre en quatre	4-6	7	Relacionar paraules no pel significat, sinó per la coincidència de les lletres amb què s'escriuen.	12 dibuixos + 12 etiquetes que treballen sis parells d'anagrames.

Mostra d'un joc

Els materials *Jocs de consciència fonològica* contenen 29 jocs, alguns dels quals amb diverses variants; en total els jocs preparats són 40.

A les pàgines següents hi ha una mostra del joc *LA CADENA DE LES CONSONANTS*.

En primer lloc hi ha la pàgina d'instruccions del joc tal com apareix a la Guia didàctica, i a continuació les tres pàgines d'imatges de la variant *LA CADENA DE LES CONSONANTS INICIALS* tal com apareix al llibre de materials.

15 La cadena de les consonants

Nombre de jugadors: de 3 a 6

Objectiu:

- Relacionar les paraules que tenen els mateixos sons al començament o al final

Material:

- 30 cartes dibuixades per a cada variant. Presentem dues variants, una que treballa els sons inicials i una que treballa els sons finals:

Variant a: consonants inicials

S	F	X	J	LL
sabata	fada	xancleta	gel	lluna
cireres	fantasma	xarxa	gegant	lloro
semàfor	flam	xemeneia	gelat	llop
serp	formatge	xeringa	genoll	llibre
serra	forquilla	xiulet	girafa	llapis
ceba	fuster	xinxeta	jersei	llaç

Variant b: consonants finals

M	N	L	R	S
colom	forn	núvol	bar	dos
flam	nen	pernil	cor	gos
fum	plàtan	estel	mar	nas
raïm	telèfon	gira-sol	cangur	os
ram	tobogan	mòbil	vàter	pagès
llum	tren	mussol	semàfor	pastís

Procediment:

Variant a

- Es fan prèviament algunes activitats preparatòries per assegurar la correcta interpretació de la imatge (es poden cantar les paraules, es poden fer pilots de cartes segons els sons inicials, etc.)
- Amb un dau o una cançó de comptar i repartir s'estableix qui serà el conductor de joc.
- El conductor de joc reparteix totes les cartes entre els jugadors. Si en sobren algunes, es deixen de banda de manera que no puguin entrar en joc.
- El jugador de la dreta del conductor de joc obre una carta seva, la que vulgui. El jugador següent ha de tirar una carta que comenci amb el mateix so; si la té, després pot tirar una altra carta, la que vulgui; però si no té cap carta que comenci amb el mateix so, s'ha de quedar la carta que el jugador anterior havia obert i deixar el torn al jugador següent.
- Guanya el primer jugador que queda sense cartes.

Variant b

- S'hi juga com en la *Variant a*, però tenint en compte els sons finals de les paraules.

Altres variants:

- Amb aquestes mateixes cartes s'hi pot jugar al mentider (vegeu l'explicació que se'n fa en la variant del joc 13).

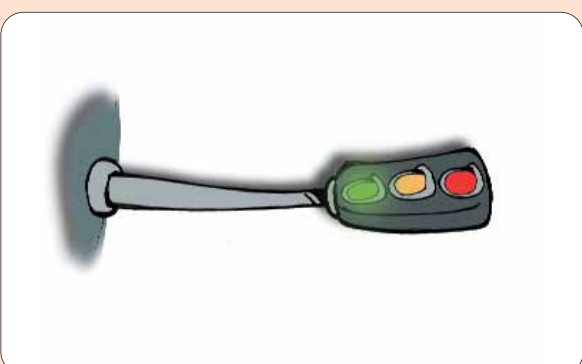
15a

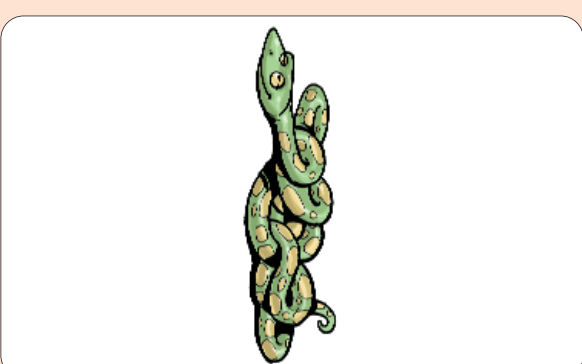
15a

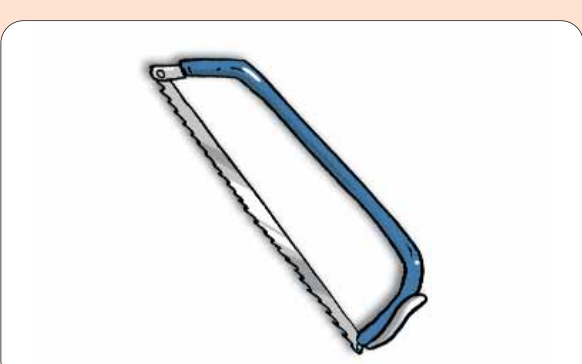
15a

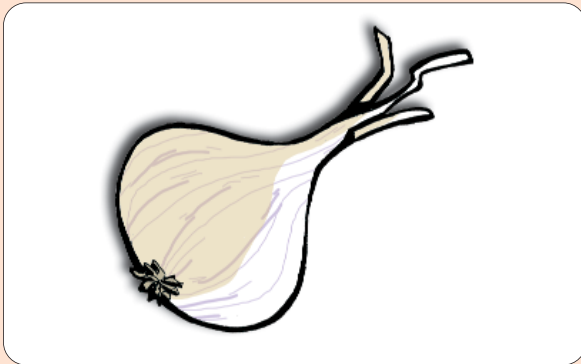
15a

15a

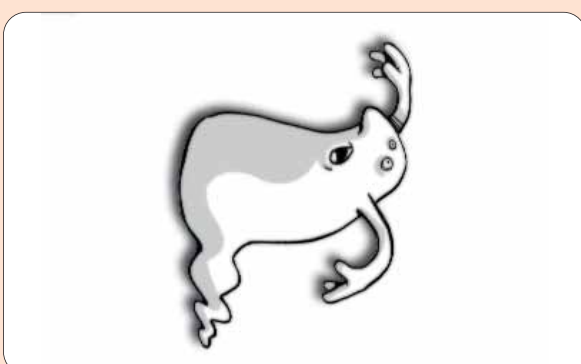
15a

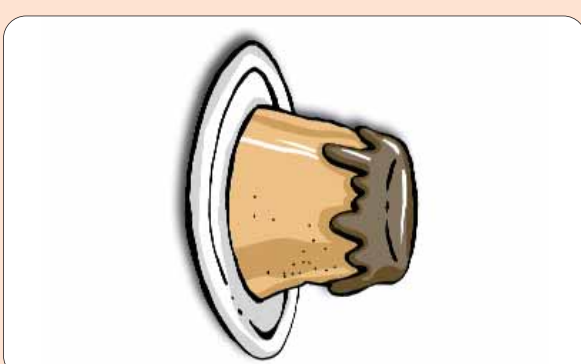
15a

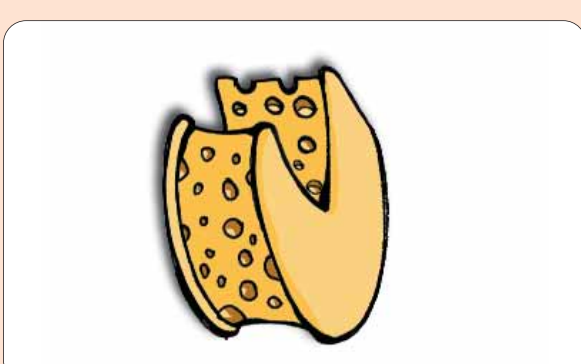
15a

15a

15a

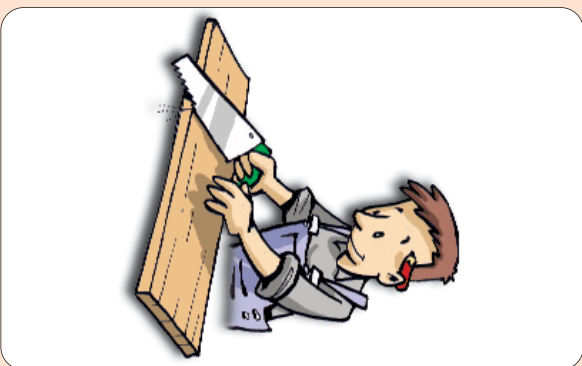

15a

© Edicions l'Alber

15a

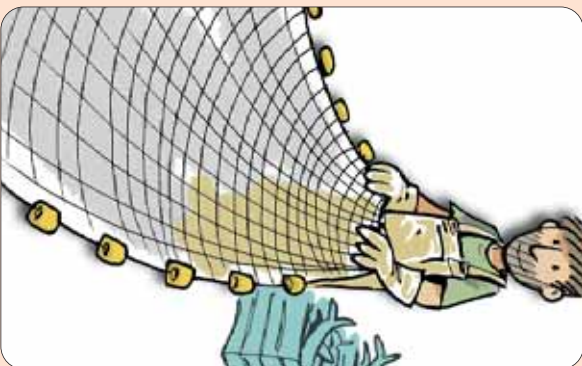
© Edicions l'Alber

15a

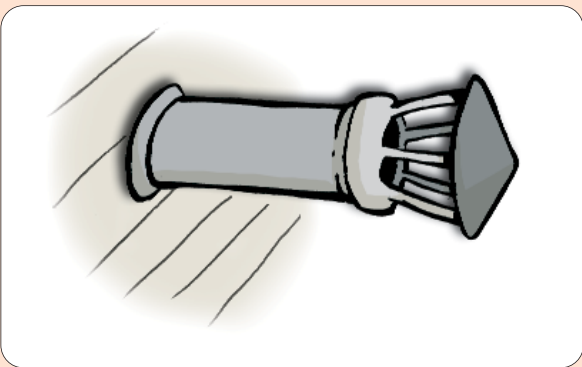
© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

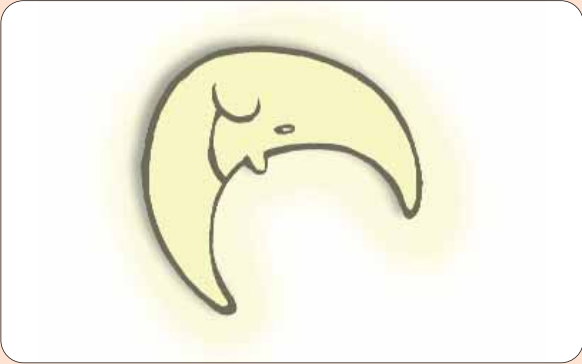
© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

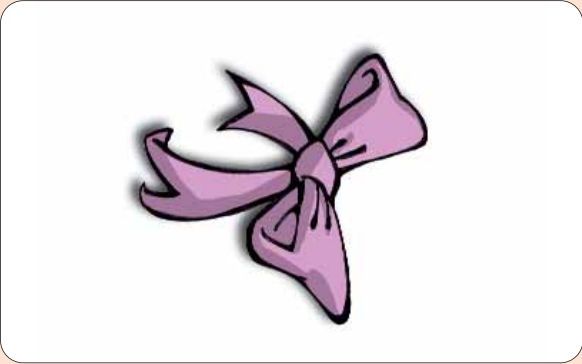
© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

15a

© Edicions l'Alber

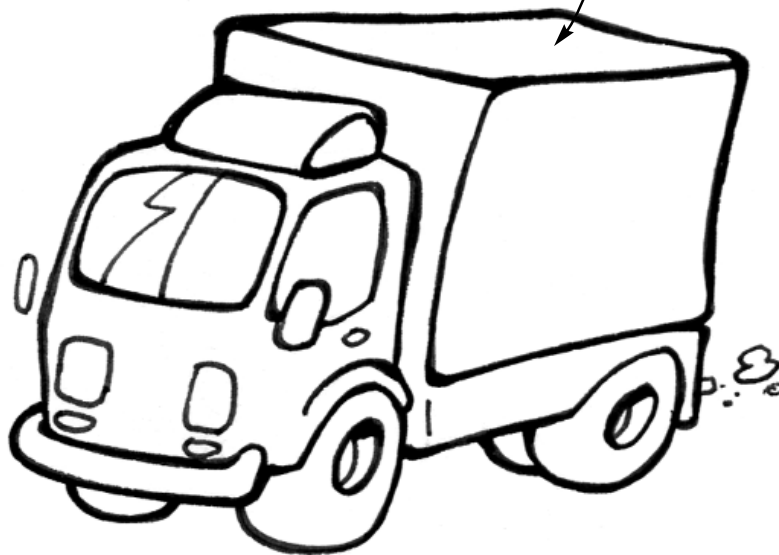
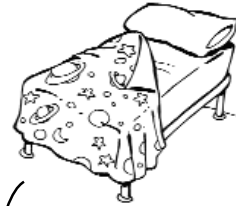
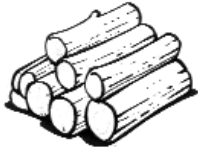
Activitats individuals de repàs i de reforç

(mostra)

En aquesta mostra hi ha dues activitats de percepció dels inicis consonàntics (el mateix que es treballa en el joc anterior).

En l'annex *Activitats individuals de repàs i de reforç* hi ha un total de 48 activitats lúdiques fotocopiables.

EL CAMIÓ S'HA D'ENDUR TOTES LES COSES QUE COMENCEN AMB LL, COM LLIT.
FES-HI UNA FLETXA PER FICAR-LES A DINS.

FES RATLLES QUE UNEIXIN ELS DIBUIXOS QUE COMENCEN AMB EL MATEIX SO.

